

BIBLIOTHECA ERUDITIONUM

RÉGI MAGYARORSZÁGI NYOMTATVÁNYOK ÉS OLVASMÁNYOK

ADATBANKJA

2001-ben az Országos Széchényi Könyvtár és a Szegedi Tudományegyetem Könyvtára közös projektet indított, amelynek keretében adatbázis épül a 16–17. századi magyar könyvkultúra feltérképezésére.

A kutatási program távlati célja az egész Kárpát-medencére kiterjedő, több ország kultúrkincsét magába foglaló könyv-, kézirat- és nyomdászattörténeti adatbank kialakítása.

Célok

A BIBLIOTHECA ERUDITIONUM projekt fő célkitűzései a következők:

- adatbázis formában tárja fel és tegye kutathatóvá a 16–17. századi magyarországi könyvkultúra emlékeit és a magyar nemzeti bibliográfia legkorábbi szakaszát
- technikai innovációként valósítsa meg a heterogén adatszerkezetek és adatbázisok (SQL, XML) közötti kapcsolatot és az adatbázisokhoz kapcsolódva nagy mennyiségű kép kezelését is biztosítsa
- háromdimenziós formában (VRML) virtuálisan rekonstruálja az egyik legnagyobb 17. századi magyar író és politikus, Zrínyi Miklós könyvtárát.

Távlati célként megfogalmazódott, hogy a projekt teremtse meg az alapjait a Kárpát-medence 16–17. századi könyvkultúráját átfogó, nyomtatott könyveket, kéziratokat és ehhez kapcsolódó egyéb információkat (nyomdák, másoló- és könyvkötő műhelyek stb.) egyaránt magába foglaló tudásbázisnak.

Résztvevők

A PROJEKT KONZORCIUM FORMÁBAN működik, amelynek tagjai az Országos Széchényi Könyvtár mint koordinátor és a Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára. A két intézmény között 2000 szeptemberében jött létre a megállapodás. A projektbe bekapcsolódott kiemelt technikai partnerként az Arcanum Adatbázis Kft. is, amely a digitalizálásban és a program eredményeinek kiadásában vesz részt.

A projekt részei

Könyvtörténeti adatbázis

A könyvtörténeti adatbázis megvalósítása az Országos Széchényi Könyvtár feladata. A munka legnagyobb

részét a Régi Magyarországi Nyomtatványok Bibliográfiai Szerkesztősége, a Régi Nyomtatványok Tára és a Mikrofilm és Fényképtár munkatársai végzik. Két fő részprojektet foglal magába: egyrészt már létező bibliográfiák digitalizálását és adatbázissá formálását, másrészt egy olyan képarchívum megteremtését, amely képi információkkal egészíti ki a bibliográfiai adatbázist. Első lépésként digitalizálásra kerültek azok a bibliográfiák, amelyeket a régi magyar könyvkultúra kutatói alapvető kézikönyvként használtak és használnak. Így például Szabó Károly: *Régi Magyar Könyvtár*, I–III. című műve (Budapest, 1879–1896) és kiegészítései (Sztipszky Hador: *Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtár c. munkájának I–II. kötetéhez, Pótlások és igazítások 1472–1711*, Budapest, 1912; *Régi Magyar Könyvtár III., Pótlások, kiegészítések, javítások*, I–V. Budapest, 1990–1996.) továbbá Apponyi Sándor *Hungaricája*, valamint a *Régi Magyarországi Nyomtatványok* I–III. kötete (Budapest, 1971–2001). A program keretében az Országos Széchényi Könyvtár 16. századi nem magyarországi nyomtatványokat tartalmazó katalógusa is digitalizálásra került (*Catalogus librorum sedecimo saeculo impressorum, qui in Bibliotheca Nationalis Hungariae Széchényiana asservantur*, I–III., Budapest, 1990). A digitalizált kézikönyvek egységes szerkezetű XML adatbázist alkotnak, amely rendkívül összetett keresést tesz lehetővé (a szokásos bibliográfiai adatokon kívül kereshetünk a lelőhelyre, a nyomtatvány terjedelmére, méretére, díszítettségére). A jelenleg körülbelül 30 000 bibliográfiai tétel adatbázisa 2001 ősze óta működik az Interneten (jelenlegi címe: <http://www.arcanum.hu/oszk>).

A digitalizált kézikönyvek egy része 2001 nyarán már CD-n is megjelent Elektronikus Régi Magyar Könyvtár I. (eRMK) címmel, a második CD pedig 2002 őszén várható.

A régi nyomtatványok és kéziratok címlapjáról és egyéb fontos részeiről (ajánlás, előszó, hungarica vonatkozás), de sok esetben a teljes könyvről is digitális képeket készítünk. A képek az OSZK kép-

archívumában kapnak helyet, amelyet 2001 nyarán kezdünk el fejleszteni. Beszerzésre kerültek a megfelelő digitalizáló eszközök (szkenner, filmszkenner, digitális fényképezőgép), kialakítottuk a régi könyvek képi digitalizálásának munkafolyamatát. A képarchívum nagy kapacitású és bővíthető tárolószerveren kapott helyett. A digitalizálás üzemszerűen folyik, és 2002 nyarán már több mint 60 000 kép található az OSZK képarchívumában. A nemzetközi ajánlásoknak megfelelően az eredeti, nagyfelbontású, adatvesztés nélküli képeket DVD-ken tároljuk, míg a szolgáltatandó fájlok különböző méretben kapnak helyet a tárolószerveren. A bibliográfiai rekordok és a képarchívum kapcsolata is elkészült.

Olvasmánytörténeti adatbázis

Az olvasmánytörténeti adatbázis megvalósítása a Szegei Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárának feladata. Több mint két évtizede folynak azok a kutatások, amelyek a Kárpát-medence 16–18. századi könyvkultúráját, művelődési viszonyait és olvasási szokásait tárják föl. Ennek eredményei a szegei egyetem kiadványsorozataiban láttak napvilágot. A kutatásokra alapozva megépült az 1526–1750 közötti időszak olvasmánykultúráját feltáró adatbázis, amely mintegy 1750 levéltári forrást (könyvtárjegyzékek, hagyatéki leltárak, levelek, naplók, gazdasági iratok, könyvbejegyzések stb.) dolgoz föl és tesz közzé teljes szöveggel, a tervek szerint az eredeti forrásról készült képekkel együtt.

Ezekben a forrásokban 150 000–200 000 könyvről esik szó, amelyek körülbelül 60 000 konkrét, magyar vagy külföldi nyomtatványt jelentenek. Az eredeti forrásokban szereplő azonosítható művek alapján modern címléírások készülnek. A könyvek tulajdonosairól és a könyvtárakról, gyűjteményekről és a kapcsolódó szakirodalomról kiegészítő adatbázis készül. Az olvasmánytörténeti adatbázis a <http://www.eruditio.hu> címen érhető el az Interneten. Az olvasmánytörténeti és a könyvtörténeti adatbázis a későbbiekben közös keresőfelülettel fog rendelkezni.

Zrínyi Miklós könyvtárának 3D rekonstrukciója

A Zrínyi-könyvtár 3D rekonstrukciójának megvalósítása a Szegei Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárának a feladata. Zrínyi Miklós (1620–1624) a 17. század egyik legjelentősebb magyar írója, politikusa és hadvezére volt. Könyvtárának jelentőségét nem a benne található művek mennyisége adja, hanem az, hogy szinte mindegyik kötet bizonyítja: milyen nagy szerepet játszottak Zrínyi életében a könyvek, hiszen legtöbbjükbe rövidebb-hosszabb bejegyzéseket írt. Személye és az általa hasznosí-

tott barokk műveltséganyag önmagában is kiemeli könyvtárát a nagy magyar gyűjtemények közül. Csáktornyai könyvtárával több évtizede foglalkozik az irodalomtudomány. A legutolsó nagyszabású összefoglalás a könyvtárról 1991-ben született (*A Bibliotheca Zriniana története és állománya*, szerk. Klanczay Tibor; írták és összeállították Hausner Gábor [et al.]. [Budapest], 1991). Ezeknek a kutatásoknak köszönhetően szinte százszázalékos biztonsággal tudjuk, hogy milyen könyvek és milyen rendben sorakoztak a Zrínyi-könyvtár polcain. Az állományrekonstrukció 731 kötetet sorol fel, amelyek közül 508 biztosan Zrínyi Miklósé volt. Közülük 228 szerencsére ma is megtalálható a zágrábi nemzeti könyvtárban. Az ott őrzött könyvekről több mint ezer digitális felvétel készült.

A projekt keretében kísérlet történik a könyvtár háromdimenziós rekonstrukciójára. A 3D-s könyvtárban végigböngészhetjük a virtuális könyvtár polcain álló könyveket, az olvasópultra helyezhetjük és kinyithatjuk őket. A 3D rekonstrukció VRML nyelven készült és a <http://www.eruditio.hu> címen tekinthetjük meg.

Eredmények és folytatás

A Bibliotheca Eruditionum projekt a célkitűzéseknek megfelelő eredményt 2002 közepére elérte. A technikai feltételek megteremtődtek, kialakultak a megfelelő módszerek, megvalósultak az adatbázisok, létrejött az Országos Széchényi Könyvtár képarchívuma. Az adatbázisok közös lekérdező felülete fejlesztés alatt van. Az adatbázisok feltöltése és karbantartása – a munka aprólékos tudományos jellegéből adódóan – folyamatosan történik.

Távlati célunk, hogy a Bibliotheca Eruditionum projekt keretében megvalósuló adatbázisrendszer továbbfejlesztésével és kiegészítésével, illetve más könyvtárak régi nyomtatvány- és kéziratállományával, valamint egyéb kapcsolódó adatokkal kibővívte a régi magyarországi könyvkultúráról alkotott tudásunk teljes és naprakész forrásává váljon (Elektronikus Régi Magyar Könyvtár – eRMK). A terv keretében megvalósulna az országos ősnymtatvány-katalógus, a 16. századi nyomtatványok országos katalógusa, az úgynevezett „antiqua katalógus”.

A különböző könyvtárak kéziratkatalógusainak digitalizálása már folyik. A nagyszabású tervnek – remélhetőleg megvalósuló – részlete lesz a nemzetközi összefogással elindított Bibliotheca Corviniana Digitalis projekt, amelyben Mátyás király (1443–1490) híres humanista könyvtára kerül virtuális visszaállításra.

KÁLDOS JÁNOS
kaldos@oszk.hu

Az Országos Széchényi Könyvtár VI. emeleti előcsarnoka gyakran ad helyet kiállításoknak.
„Múzsák kertje - A magyar múzeumok születése” című kiállítás, 2002 tavaszán.

BESSARIONIS EPISCO
PITHVSCVLANI CARDIN
LISNICAENIDE EA PARTE EV
ANGELIIBISCRIBITVR SIE
VM VOLO MANERE QUID AD
TE.

Un nuper sacrum euangeliu
Iohannis euangliste in eius
festiuitate latine legretur:
uentumq; esset ad eam parte
ubi Petrus a Saluatore de lo
hanne querens: Domine in
quit: hic autem quid? & dñs
rñdit iuxta grece quidem
litterae ueritatem. Si cum
uolo manere: donec ueniam: quid ad te? iuxta lati
nam uero interpretationem: Sic eum uolo manere
donec ueniam: quid ad te? Que fuit a me quidam
an recte interpres eam particulam in latinum uer
tisset: Cui ego: Recte quidem ab initio translata
fuisse arbitror: & si non sic: ab interprete scriptum
extitisse: Sed postea (quod accidere frequenter solet) u
tio dormitantis librarii: Si conuentionem in adue
bium sic: fuisse conuersam: una littera addita facili
est enim ad errorem lapsus: quotiens dictio aliquid
significans in dictionem aliud significantē una dū
taxat addita uel detracta littera commutari potest
um alii quidam ex his qui aderant: contradice mibi
coepunt: non si sed sic legi debere: asseuerantes: be
neq; se habere latinum sermonem dicentes: & aut

Facilis lapsus alic
ror em quotiens an
ut detracta littera
dictione ditione
conuerti pot.

T

IOHANNES BESSARION: DE EA PARTE EVANGELII..., Umbria, 1450-70. Pergamen; 285x200 mm
Országos Széchényi Könyvtár, Cod. Lat. 438. f. 1r, Fotó: Hapák József